

Araştırma-İnceleme

**BILDUNGSROMAN'A TEMATİK BİR YAKLAŞIM: DAVID
COPPERFIELD VE ÇALIKUŞU**

Yusuf Ziyaettin TURAN¹
Raşit ÇOLAK²

Öz: Bu çalışmada, İngiliz edebiyatından Charles Dickens'ın *David Copperfield* (1850) ve Türk edebiyatından Reşat Nuri Güntekin'in *Çalikuşu* (1922) romanları, Batı edebiyatlarında eğitim romanı, oluşum romanı veya sanatçı romanı olarak da adlandırılan Bildungsroman geleneği açısından incelenmektedir. Adı geçen romanların bu çalışmaya konu olmasının sebebi her iki romanın farklı ülke edebiyatlarında ve dönemlerde yazılmalarına rağmen, benzer tematik özelliklere sahip olmalarıdır. Yöntem olarak çalışmada Batı edebiyatına Bildungsroman olarak yer edinmiş, bir karakterin çocukluğundan yetişkinliğine kişisel gelişimini ele alan roman türünün tematik özelliklerine başvurulmuştur. Bunun sonucunda, çalışmada öncelikli olarak Batı edebiyatlarında görülen Bildungsroman geleneğinin tanımı yapılmış ve daha sonra Bildungsroman üzerine ortaya konmuş belli başlı çalışmalar çerçevesinde türün genel özellikleri üzerinde durulmuştur. Daha sonra sırasıyla *David Copperfield* ve *Çalikuşu* romanlarının tematik özellikleri, olay örgüsü bağlamında ele alınmıştır. Son bölümde ise, her iki romanda tespit edilen bu tematik özellikler ve olay örgüsü yapısı Bildungsroman geleneği ışığında değerlendirilmiş ve iki romanda tespit edilen bu özellikler tartışılmıştır. Bunun sonucunda -bu çalışmada gerçekleştirilen tematik tartışmayla bağlantılı olarak- elde edilen sonuç, Türk edebiyatının önemli bir eseri olan *Çalikuşu* romanının farklı bir kültüre ve döneme ait olmasına rağmen *David Copperfield* romanının da bir parçası olduğu Batı edebiyatlarında görülen Bildungsroman geleneği tematik özelliklerini büyük ölçüde taşıdığı tespit edilmiştir. Bu sonucun elde edilmesinde, *Çalikuşu* romanında, *David Copperfield*'de olduğu gibi, kahramanın çocukluğundan yetişkinliğine göstermiş olduğu bütün gelişim sürecinin detaylı olarak ele alınması büyük rol oynamaktadır.

¹ Yrd. Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. yusufz.turan@usak.edu.tr

² Araş. Gör., Uşak Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Batı Dilleri ve Edebiyatları Bölümü, İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı. rasit.colak@usak.edu.tr

Turan, Y. Z. ve Çolak, R. (2016). Bildungsroman’a Tematik Bir Yaklaşım: *David Copperfield* ve *Çalığışu*. *Humanitas*, 4(7), 455-465.

Anahtar Sözcükler: Bildungsroman, Tematik Yaklaşım, Eğitim Romanı, Gelişim Romanı, Sanatçı Romanı, *David Copperfield*, *Çalığışu*, Charles Dickens, Reşat Nuri Güntekin.

A THEMATIC APPROACH TO BILDUNGSROMAN: DAVID COPPERFIELD & ÇALIKUŞU

Abstract: In this paper, Charles Dickens’s *David Copperfield* (1850), from English literature, and Reşat Nuri Güntekin’s *Çalığışu* (1920), from Turkish literature, are analyzed through the Bildungsroman tradition which is also named as the novel of education, the novel of formation or the novel of artist. The reason why these two novels are subject to this study is that though they were written in different countries and periods they have similar thematic features. As a methodology, the thematic features of Bildungsroman in the Western literatures – which is a formative novel of a character from his/her youth to his/her maturity – is applied for the study. Therefore, initially the definition of Bildungsroman in Western literatures is given in the study and then according to the certain literary works on Bildungsroman, the general literary features of Bildungsroman are discussed in this paper. Later, the thematic features of *David Copperfield* and *Çalığışu* are elaborated respectively in the context of plot. In the last part of the paper, the thematic features and the plot structure observed in both novels are compared each other through the Bildungsroman tradition. As a result, it can be asserted that although the novel *Çalığışu* which is an important work of Turkish Literature, belongs to a different culture and period, it has the thematic features of Western Bildungsroman tradition in which *David Copperfield* is also included to a large extent, related to the theoretical discussion conducted in this study. The whole maturation process of the heroine observed in *Çalığışu*, as it is in *David Copperfield*, has an important role for achieving this result.

Keywords: Bildungsroman, Thematic Approach, Novel of Education, Novel of Transformation, Novel of Artist, *David Copperfield*, *Çalığışu*, Charles Dickens, Reşat Nuri Güntekin.

Giriş

Eğitim romanı, oluşum romanı ve gelişim romanı olarak da adlandırılan Bildungsroman, özellikle 19.yüzyıl Avrupa edebiyatlarında görülen önemli bir roman türüdür. Bu roman türünde genellikle kahramanın çocukluktan yetişkinliğe geçmesi sırasında yaşadığı güçlükler bir oluşum süreci olarak ele alınmaktadır. Romanın sonunda kahraman, içinde bir yer edinmek için çabaladığı toplum tarafından kabul edilmekte ve bunun sonucunda bu tür eserlerin sonu genellikle mutlu son ile bitmektedir. Bu roman türünde asıl vurgulanmak istenen, kahramanın bireysel olarak bir eğitim ve yetişme sürecinden geçerek hem duygusal bir olgunluğa ulaşması hem de içinde bulunduğu toplum düzeninde iş ve kariyer edinmesidir. Chris Baldick Bildungsromanı, “bir erkek / kadın kahramanın çocukluktan ya da ergenlikten yetişkinliğe, sıkıntılı bir kimlik arayışı aracılığıyla gelişimini takip eden roman türü” (Baldick, 2001, s. 27), Mikhail Bakhtin ise onu konu bakımından

“romanda olgunlaşma sürecinde olan adamın resmi” (Bakhtin, 1986, s. 19) olarak tarif ederken, M.H. Abrams onun Alman kökenine vurgu yaparak şöyle bir tanımlama yapmaktadır:

Bildungsroman ve Erziehungsroman “oluşum romanı” ya da “eğitim romanı”na işaret eden Almanca terimlerdir. Bu romanların konuları kahramanın zihninin ve karakterinin, değişik tecrübeler ve sık sık manevi krizler aracılığıyla genellikle kişinin kimliğini ve dünyadaki rolünü tanımasını içeren çocukluktan yetişkinliğe geçmesindeki gelişimidir. Yöntem K.P. Moritz'in *Anton Reiser* (1785-90) ve Goethe'nin *Wilhelm Meister's Apprenticeship* (1795-96) ile başladı. [...] Bildungsromanın önemli bir alt çeşidi, bir yazarın ya da sanatçının sanatsal geleceğini ve onun sanatsal ustalığını işaret ederek çocukluktan olgunluk seviyesine ulaşmasını temsil eden Künstlerroman (“sanatçı romanı”)dır (Abrams, 1999, s. 193).

Abrams'ın yukarıda işaret ettiği gibi, “Bildungsroman türünün” ilk olarak Avrupa'da Alman edebiyatında Goethe'nin *Wilhelm Meister's Apprenticeship* (1795-96) eseriyle başladığı kabul edilmektedir³. John R. Maynard, terimin ilk olarak kullanımının 1803'de (Alman eleştirmen Karl Morgenstern tarafından) ve daha sonra canlanmasının 1870 ve 1906'da (Wilhelm Dilthey) gerçekleştiğini bildirmekle birlikte yaygın olarak kullanımının 20. yüzyılda önce Almanca ve daha sonra yaygın bir şekilde İngilizce çalışmalarda görüldüğünü belirtmektedir (Maynard, 2002, ss. 279-80). Benzer şekilde Thomas L. Jeffers, Bildungsroman teriminin ilk kez Karl Morgenstern tarafından 1820'den önceki derslerinde *Wilhelm Meister*'i özel referans vererek, kahramanın başlangıçtan belirli bir evreye kadar büyümesinin tamamlanması olarak kullanıldığını belirtmektedir (Jeffers, 2005, s. 49). Ayrıca terim ilk olarak Britanica Ansiklopedisi'nde 1910 yılından itibaren ana konusu bir kişinin oluşum yılları ya da manevi eğitimi olan eserler için kullanılmaya başlanmıştır (s. 231). Son dönemlerde ise, feminist ve koloni sonrası eserler sayesinde Bildungsroman'ın klasik tanımında bir genişleme meydana gelmiştir. Terimdeki bu genişlemenin başında, klasik olarak türe yerleşmiş olan şehirsiz gelişim ve sosyal onaylama temalarından ziyade daha global, parçalı dönüşüm ve isyan anlatılarına geçiş yer almaktadır (Boes, 2006, s. 231). Buna koloni sonrası dönemde ortaya çıkan, Jamaikalı Geta Leseur'un isimlendirdiği, “Siyahi Bildungsroman” (Stein, 2004, s. 27) türü örnek olarak gösterilebilir.

1. Edebi Tür olarak Bildungsroman

Yukarıdaki Abrams tanımına uygun şekilde, Bakhtin Bildungsromanı “eğitim romanı” olarak değerlendirmiş ve Avrupa edebiyatlarındaki birçok eserin adını bu kategoriye örnek olarak vermiştir⁴. Benzer şekilde Georg Lukacs, bu tür roman biçiminin eğitici roman olarak adlandırıldığını belirtir. Çünkü ona göre bu romanlarda belirli bir amaç dâhilinde bireyin özündeki niteliklerin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Bunun sonucunda “erişilen şey, başkaları için

³ Bkz. Abrams,1999, s. 193; Bakhtin,1986, s. 20; Baldick,2001, s. 27; Golban, 2003, s. 232; Jeffers, 2005, ss. 5-9-49; Maynard,2002, s. 279; Moretti,1987, s. 3.

⁴ Bakhtin, 1986, s. 20.

de eğitici ve özendiricidir, dahası bir eğitim aracıdır” (Lukacs, 1985, s. 133). Bazı bilim adamları bu kategoriye sadece kahramanın eğitim hayatını ele alan romanları dahil ederken, bazıları da Fielding’in *Tom Jones* veya Thackeray’nin *Vanity Fair*’i gibi, sadece kahramanın gelişimini ele alan romanları bu kategoride değerlendirmektedir (Bakhtin, 1986, s. 20). Bildungsromana getirilmeye çalışılan bu değişik tanımlama çabalarına benzer şekilde, ona verilen isimlerde de çok çeşitlilik görülmektedir. Örneğin, Maynard, onun için büyümenin romanı, yetişkinlik romanı, eğitim romanı, gelişim romanı, öz-gelişim romanı, sosyalleşme romanı, oluşum romanı, gençlik romanı, başlangıç romanı, ergenlik romanı, kültür romanı, öz-kültür romanı gibi isimlerin de kullanıldığını belirtmektedir (Maynard, 2002, s. 281). Bu tanımlamalara ve adlandırmalara ek olarak Susanne Howe, Bildungsromanı bir çıraklık romanı olarak ele alır ve şöyle bir değerlendirme yapar:

Tipik bir “çıraklık” romanının ergen kahramanı dünya yoluna adım atar kendi mizacından kaynaklanan tersliklerle karşılaşır, bir çok rehber ve danışmana rastlar, arkadaşlarını, eşini ve işini seçerken bir çok yanlış başlangıç yapar, en sonunda zamanın ve çevrenin isteklerine uygun içinde etkili olarak çalışabileceği bir hareket alanı bularak kendisini adapte eder (Howe, 1930, s. 4).

Ne var ki, Bildungsroman için yapılan yukarıdaki alternatif isimlerin ve tanımların hepsinin ortak noktası bu roman türünün büyümeyle, gençlikle, yetişmeyle ve olgunlaşma ile alakalı olmasıdır. Bu yüzden Bildungsromanın bir tür olarak temel karakteristik özelliklerinden söz etmek faydalı olacaktır. Jerome Buckley 1974 çalışması *Season of Youth: The Bildungsroman from Dickens to Golding* adlı eserinde genel anlamda tipik bir Bildungsroman eserini şu şekilde değerlendirmektedir:

Duyarlı bir çocuk, canlı hayal gücünün, komşuları ve sıklıkla ailesinin, sosyal ön yargıların ve entellektüel aptallıklar tarafından ket vurulduğu taşrada büyür. Okul ve kişisel okumalar evden farklı bir yaşam için onun ümitlerini canlandırır ve o dönüşüm eğitiminin başlayacağı büyük şehre gider. Kendi değerlerini yeniden ele almasını sağlayan, birisi iyi diğeri kötü en az iki aşk ilişkisi yaşar. Vatandaş ve işçi olarak endüstriyel şehir dünyasında bir yer edinir ve bir süre sonra belki de eski kasabasına, orada yaşayanlara ne kadar büyüdüğünü göstermek için tekrar ziyaret eder (Buckley, 1974, s. 17).

Buckley’in bu tanımlamasında, Bildungsroman kahramanının hayatının başlangıcında ve hayattan beklentileri olan genç biri olmasının yanında, onun sosyal yönden toplum tarafından kabul edilmesi ve bunun sonucunda, onun içinde yaşadığı toplumda yer edinmesi önemli bir noktadır. Bu durum için Jeffers özelde İngiliz Bildungsromanı’ndan yola çıkarak “[...] tipik İngiliz Bildungsromanı’nda, örneğin Thackeray’nin *Pendennis* ya da Dickens’in *David Copperfield* romanlarında kahraman sosyal çevresinin kararlı bir parçası ve sosyal çevresi de onun bir parçasıdır” (Jeffers, 2005, ss. 35-6) değerlendirmesini yapmaktadır. Farklı bir açıdan, Petru Golban *The Victorian Bildungsroman* adlı eserinde, *The History of Pendennis*, *David Copperfield*, *Great Expectations*, *The Ordeal of Richard Feverel*, *Jane Eyre*, *Wuthering Heights*, *The Mill on the Floss*, *The Way of All Flesh* ve *Jude the Obscure* gibi Viktorya dönemine ait

romanların hepsinin Bildungsroman özellikleri taşıdıklarını ve bu yüzden Bildungsroman geleneğinin İngiliz edebiyatında en çok Viktorya dönemi romanlarında görüldüğünü belirtmektedir (Golban, 2003, s. 238). Ayrıca Golban, Buckley'in ve Howe'un yukarıda Bildungsroman için ortaya koymaya çalıştığı temel karakteristik özelliklere benzer şekilde, yukarıda belirtilen eserinde, Viktorya dönemi İngiliz Bildungsromanı'na metodolojik bir yaklaşım ortaya koymaya çalışmış ve şu tematik yapıyı tespit etmiştir:

- 1- Bir çocuk (bazen öksüz ya da babasız) bir köyde ya da taşrada bir kasabada yaşar.
- 2- Şuanki ebeveynleri ile, özellikle baba ile, ya da herhengi bir ebeveyn figürü ile çatışma içindedir (eski kuşak ile çatışma).
- 3- Daha büyük bir topluma girmek için evden ayrılır (genellikle şehire, özellikle Londra'ya, ama kesinlikle bilinmeyen bir yer değil); ayrılık 2 ya da daha başka dış uyarıcı ya da bir iç uyarıcı tarafından kaynaklanır (örneğin, evin uygun olmayan, durgun havasının önermediği bir tecrübe için duyulan arzu).
- 4- Kurumsallaşmış ve/veya öz-eğitimden geçer.
- 5- Şimdi genç bir kişi olarak, diğer insanlarla sosyal ilişkiler arar.
- 6- Onun hayat tecrübesi meslek ve sosyal yönden bir başarı arayışıdır.
- 7- Toplum tarafından çetin bir sınava tabi tutulacaktır (mesleki kariyer).
- 8- Aşk ile olan imtihanına karşı durmalıdır (duygusal kariyer).
- 9- Manevi acı çekme anlarından geçer.
- 10- Şimdi adamlığın / erkeklığın başlarında, onun nihai kabulüne ve oluşumuna götüreceği kendini bulmaları tecrübe eder (oluşum sürecinin son basamağı başarı/başarısızlık ya da bir üçüncü ihtimal olarak kısmi başarı/kısmi başarısızlık gibi ikili karşıtlıkları belirtir) (ss. 239-40).

Golban'ın İngiliz Bildungsromanı'na getirdiği bu metodolojik yaklaşımda dikkat çeken en önemli unsurlar, yukarıda Bildungsroman için belirtilen genel özelliklere paralel şekilde, romanların bakış açısının kahramanın üzerinde yoğunlaşması (kahramanın ağzından birinci tekil anlatıcı kullanılması), onun hayat hikâyesinin ve oluşum sürecinin çocukluktan itibaren ele alınarak, kahramanın içinde bulunduğu döneme ait toplumsal ve mesleki istek ve hırsları doğrultusunda hareket etmesidir. Ayrıca Golban, yukarıda bahsedilen diğer eleştirmenlerin görüşlerine ek olarak, kahramanın hayat ile olan bu imtihanında, onun kendisine yer edinmek istediği soylu çevreye uygun bir iş ve kariyer elde etmesinin önemi üzerinde durmaktadır. Bu romanların sonu, genellikle kahraman elde etmek istediği hedeflerine ulaşarak mutlu son ile bitmektedir. Ancak bazı istisnai durumlar da söz konusu olabilmektedir. Örneğin Eliot'un *The Mill on the Floss* romanı mutlu son yerine, kahramanın hayatını yitirmesi ile sonlanmaktadır (Golban, 2003, s. 241).

Bu çalışmada, roman sanatında Bildungsroman geleneği için yukarıda ortaya konulan metodolojik ve tematik yaklaşımlar çerçevesinde, önce İngiliz edebiyatından Charles Dickens'in *David Copperfield* (1850) ve daha sonra Türk edebiyatından Reşat Nuri Gültekin'in *Çalikuşu* (1922) romanlarının

değerlendirilmesi yapılacaktır. Bu yüzden, çalışmada her iki romanın incelenme hususunda tematik⁵ bir yaklaşım sergilenecek ve bunun sonucunda olay örgüsü üzerinde durulacaktır. Ayrıca çalışmaya konu olan bu eserlerin seçilme sebebinde, her iki eserin ait oldukları toplumların edebiyatlarında önemli bir yere sahip olmaları, her iki eserin otobiyografik olması ve her iki eserde kahramanların kişisel ve duygusal gelişim göstererek, hem kariyer hem de kişisel mutluluk açısından başarı elde etmeleri önemli rol oynamaktadır. İlk bakışta göze çarpan bu benzerliklerin detaylı olarak ele alınmasının yanı sıra, her iki eserde görülen farklılıkların değerlendirilmesi bu çalışmanın esas amacını teşkil edecektir. Bu yüzden bu noktadan sonra çalışmaya konu olan eserlerin olay örgüsü üzerinde kısaca durmak, çalışmada tematik bir yöntem izlenmesi açısından faydalı olacaktır.

2. Bildungsroman olarak *David Copperfield*

Charles Dickens'in romanının kahramanı ve anlatıcısı, aynı zamanda esere adını vermiş olan David Copperfield'dir. Bu yüzden romanın başlığı, okura ilk andan itibaren onun bir öz-yaşam öyküsü anlattığı ipucunu vermektedir. Dahası, bu eser Dickens'in kendi yaşamından kesitler sunmaktadır⁶. Roman, kahramanın İngiltere'de, taşrada fakir bir hanede dünyaya gözlerini açmasıyla başlar. David babasının ölümünden sonra doğmuş ve kendi tabiriyle "hayatta şansız olmak onun alınına yazılmıştır" (Dickens, 2000, s. 5). Küçük yaşta yoksul ve babasız bir hayat sürmek ona yaşamının başında iyi bir eğitim fırsatı vermez. İlk eğitimini, evde "tavan arasında babasından kalma küçük bir kütüphanede *Roderick Random, Peregrine Pickle, Humphrey Clinger, Tom Jones, The Vicar of Wakefield, Don Quixote, Gil Blas ve Robinson Crusoe* gibi kitapların muhteşem ev sahipliğinde ve onların eşliğinde" (s. 51) kendi kendine almıştır. Ayrıca küçük yaştan itibaren talihsizlikler David'in yakasını bırakmaz; annesi Bay Murdstone isimli bir adamla evlenir. Bu adam zalimdir ve David'e çok kötü davranır. Bir süre sonra Bay Murdstone David'ten kurtulmak için onu 'Salem House' adlı yatılı okula gönderir (ss. 65-70). David burada da çok zor durumlarla karşılaşır. Örneğin okula ilk vardığında David'in sırtına "Ona dikkat edin. Isırır" (s. 71) yazılı bir pankart asarlar. Ayrıca David okulun ilk döneminde müdürden sürekli dayak yemiştir (s. 79). Daha sonraki bir zamanda, David'in küçüklüğünde dadılığını yapan Bayan Peggotty'nin akrabası ve David'in arkadaşları olan Bay Peggotty ve Ham onu Salem House'da ziyarete gelirler. Bay Peggotty David'i, görmeyeli büyümüş olarak tanımlar (s. 91). Daha sonra David annesinin ölümü üzerine (s. 109) Salem House'dan ayrılır ve dadısı Peggotty ile birlikte Yarmouth'a akrabalara ziyarete gider. Artık David ve onun eskiden tanıdığı Emily büyümüştür (s. 123) ve David ondan duygusal anlamda hoşlanmaya başlar. Bu arada David, dadısı Peggotty de evlenince hayatta tek başına kalır. Üvey babası Bay Murdstone David'in yeterince eğitim aldığını ve artık çalışması gerektiğini düşünür. Üvey babası onu çalışması için

⁵ Edebiyatta karşılaştırma yöntemleri için bkz. Aytaç, 2013, ss. 99-117.

⁶ Bkz. Gavin, 2000, ss. IX-X.

şarap ticareti yapan bir firmanın muhasebe evine verir (s. 133). Böylece David daha on yaşında, Londra'da çalışma hayatına başlamak zorunda kalır (ss. 134-135). Üstelik buradaki çalışma şartları çok ağırdır ve kazandığı para çok azdır. Bunun üzerine David böyle devam ederse hayatının kararlı gideceğini anlar ve buna engel olmak için son bir umutla ilk doğduğu anda bir ara görünen ancak sonra ortalıktan kaybolan, hayattaki tek akrabası, halası Miss. Betsey Trotwood'u bulmaya karar verir (s. 154). Bunun üzerine David karşısına çıkan bütün güçlülere rağmen halasını bulmayı başarır ve halasına onun himayesine girmeyi istediğini belirtir (ss. 172-173). Betsey hala ve onun yardımcısı Mr. Dick, David'e bir şans vermeyi doğru bulurlar ve onu resmi eğitim alması için Canterbury'e gönderirler (s. 188). David burada Mr. Wickfield ve onun kızı Agnes ile tanışır (s. 193) ve onların evinde kalmaya başlar. Bir kaç yıl sonra David Canterbury'deki okul eğitimini bitirerek yaşamındaki büyüme sürecini devam ettirmiş ve çocukluktan çıkarak artık on yedi yaşında genç bir adam olmuştur (ss. 229-232). David kendisine bir meslek seçmeden önce doğduğu kasaba olan Suffolk'a ve daha sonra Londra'ya ziyaret gerçekleştirir (ss. 246-259). Bu arada Betsey hala David'e meslek olarak avukatlık yapmasını önerir (s. 294). David'in bu işi sevdiğini söylemesi üzerine, halası onun staj ve barınma masraflarını karşılar (ss. 297-298). Bunun üzerine David, Spenlow&Jerkins adlı bir büroda avukatlık stajına başlar (s. 330) ve bu şirketin ortaklarından Mr. Spenlow'un kızı Dora'dan çok hoşlanır (ss. 333-334). Ancak aniden Betsey halanın işleri kötüye gidince eğitim masraflarını karşılamak için David, Dr.Strong'un bürosunda sekreterlik yapmaya başlar (s. 437). Ancak David, içine düşmüş olduğu sıkıntılı duruma rağmen, yaşamında yeni bir gelişim-oluşum mücadelesi verdiğinin farkındadır. O bu mücadeleyi sevdiği kız olan Dora'yı ve onun yaşam tarzını elde etmek ile özdeşleştirmektedir (s. 443). Ayrıca David olgunlaşmak ve kişisel gelişimini sürdürmek açısından bu tür zorlukların gerekli olduğunun bilincindedir. Bu yüzden sekreterlik işinin yanında, hem Parlamento'da stenografik yapmaya hem de bir dergide yazarlığa başlamıştır (s. 533). Bütün bu süreçlerin sonunda David, yaşam öyküsünün onun kendi gelişim sürecinin bir parçası olduğunun farkındadır ve meslek yönünden kendisine yazarlığı seçmiştir (s. 588). Romanın sonunda ilk eşi Dora'nın ölmesi üzerine David, uzun yıllardır tanıdığı ve içten içe hem arkadaş hem de duygusal olarak bağlandığı Agnes ile evlenir (s. 734) ve ünlü yazar David Copperfield olur (s. 741).

3. Bildungsroman olarak Çalığışu

Reşat Nuri Güntekin'in *Çalığışu* romanı ise, *David Copperfield*'a benzer şekilde, romanın kahramanı Feride tarafından çocukluk yıllarından itibaren anlatılır. Dolayısıyla bu eserin yazarı da, hem öyküsünün başlangıcını kahramanın küçüklüğüne odaklamış, hem de birinci tekil anlatıcıyı tercih etmiştir. Ayrıca romanın kahramanı Feride, David gibi bir yazardır; Feride aynı zamanda bu eserin yazarıdır. Feride bunu eserin başında şu şekilde dile getirmektedir: "Aradan seneler geçti. Yabancı bir şehirde, yabancı bir otel odasında, sırf bitip tükenmeyecek gibi görünen bir gecenin yalnızlığına karşı koymak için

hatıralarımı yazmaya başladığım bu saatte, bir elim yine aynı küçük çocuk tavrıyla saçlarımı çekiştiriyor, gözlerimin üstüne indirmeye uğraşıyor” (Güntekin, 1997, s. 9). Buradan anlaşılacağı üzere, bu eser de *David Copperfield* gibi öz-yaşam öyküsü şeklinde kaleme alınmakta ve eserde okura, romanın kahramanı Feride'nin çocukluğundan yetişkinliğine hatıraları aktarılmaktadır (ss. 141- 154- 158- 178- 206- 359- 419). Feride babasının işinden dolayı taşrada dünyaya gelmiş ve küçük yaşta anne ve babasını kaybetmiştir (ss. 9-26). Bunun üzerine teyzeleri onu İstanbul'da bir Fransız okuluna yatılı öğrenci olarak vermişlerdir (s. 21). Böylece Feride, David ile aynı kaderi paylaşarak, hem yatılı okulda okumuş hem de küçük yaşlardan itibaren tek başına hayatın zorluklarına karşı göğüs germek zorunda kalmıştır. Bu arada Feride yatılı okulda eğitimine devam ettikçe yıllar geçmekte ve dolayısıyla Feride hem fiziksel olarak büyümekte hem de fikirsel düzeyde gelişmektedir: “ Yaş on beşe gidiyordu. Aşağı yukarı annelerimizin gelin oldukları, büyükannelerimizin “Aman evde kalıyoruz,” diye telaşla Eyüp'teki Niyet Kuyusu'na koştukları yaş... Boyum fazla uzamamıştı. Fakat hırçınlığıma rağmen vücudum gelişiyor, yüzümde acayip renkler, ışıklar yanıp sönmeye başlıyordu” (s. 32). Bu alıntıdan anlaşılacağı üzere, o dönemki Türk toplum anlayışına göre Feride daha on beş yaşında olmasına rağmen evlilik çağına çoktan girmiş, çocuk yetiştirecek olgunluktadır. Benzer durum, yukarıda ele alındığı üzere, David için de geçerlidir. David on yedi yaşına geldiğinde, okulunu bitirmiş, kendisini bir meslek edinme ve bir aile kurma gayretine adanmış genç bir delikanlıdır artık. *Çalikuşu* romanında Feride, David gibi, yaş itibari ile büyüdükçe duygusal anlamda da gelişmektedir. David'in Dora'ya âşık olduğu gibi Feride kuzeni Kâmran'ı sevmektedir. Ne var ki, Feride, David gibi aşkı açık olarak ifade edemeyerek, romanın sonuna kadar -Kâmran'la bir ara nişanlanmalarına rağmen- onu gizliden gizliye sevecektir. Bu durumu şu satırlarda görmek mümkündür: “Birkaç sene evvel siz de bir çocuktunuz. O vakit haliniz ve ağırbaşlılığınızla büyük insanlara benzerdiniz gerçi, ama ne de olsa, bir çocuktunuz değil mi? Siz maşallah seneden seneye büyüyor, resimli roman kahramanlarına benzer bir genç oluyorsunuz da ben daima yerimde sayıyorum?” (s. 53). Bu alıntıdan anlaşılacağı üzere, Feride genç bir kız olmuş ve duygusal yönden Kâmran'a bağlanmıştır. Zaten Feride'nin Kâmran ile olan ilişkisi, David'in önce Dora ve sonra Agnes ile olan ilişkilerine benzer şekilde, onun aşkla olan imtihanı olacaktır. Yukarıda belirtildiği üzere, Feride Kâmran ile bir dönem nişanlanmış ve tam da onunla evleneceği zamanda Kâmran'nın başka bir kadınla olan ilişkisini öğrenmiştir (s. 115). Bunun üzerine Feride Kâmran'la evlenmekten son anda vazgeçip İstanbul'dan hemen ayrılarak Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde öğretmenlik yapmıştır. Feride bir taraftan öğretmenlik mesleğini sürdürürken diğer taraftan David gibi yazarlığa devam etmekte ve ayrıca resim yapmaktadır (ss. 141-154-155-206-209-255). Yine David'in meslek edinme noktasında çektiği sıkıntılara benzer şekilde, Feride Anadolu'nun çeşitli kasabalarında öğretmenlik yaparken güzelliği yüzünden çeşitli iftiralara uğramış ve bunun sonucunda çok sık yer değiştirmek zorunda

kalmıştır (ss. 302-357-364-374-376). En sonunda, bu iftiralar sonucu mesleğini kaybetmek durumunda kalınca, ona bir baba gibi yaklaşan ihtiyar doktor ile anlaşmalı bir evlilik yapar (ss. 381-382). Romanın son bölümünde, Feride kendi hatıra defterini yazmayı bırakınca devreye herşeyi bilen üçüncü şahıs anlatıcı girer. Romanın sonunda ihtiyar doktor ölür ve Feride, David gibi yıllarca sevdiği ancak bir türlü ulaşamadığı Kâmran ile evlenir (s. 427). Böylece *Çalığışu* romanı, *David Copperfield* romanı gibi evlilik ve mutlu son ile biter.

Sonuç

Sonuç olarak hem *David Copperfield* hem de *Çalığışu* romanları tematik olarak (olay örgüsünde bir kahramanın çocukluğundan itibaren hem fiziksel, hem duygusal hem de fikişsel yönden büyürerek yetişkinliğe ulaşmasının konu edilmesi) çalışmanın başında ortaya konan Bildungsroman tanımlarına ve tematik özelliklerine uygunluk göstermektedir. Her iki roman hem gelişim romanı (kahramanlar çocukluktan ergenliğe ve daha sonra yetişkinliğe ulaşmaktadır) olmakla birlikte, hem de birer eğitim romanıdır. Her iki eserin de kahramanları eğitimlerini tamamlayarak hem kendilerinin kişisel gelişimlerine katkıda bulunmuşlar, hem de mesleki kariyerlerinde bu eğitimlerinden faydalanmışlardır. Bu durumu David'in Canterbury'de resmi eğitimini almasının ardından avukatlık stajına başlamasında ve bunun sonrasında onun ünlü bir yazar ve hukukçu olmasında görüyoruz. Benzer şekilde Feride Fransız mektebinden mezun olduktan sonra bu okuldan aldığı diplomasıyla Anadolu'nun çeşitli vilayetlerinde öğretmenlik yapmıştır. Bu noktada küçük bir fark söz konusudur. David, önce evde kendi kendine eğitim aldıktan sonra yatılı okulda ve Canterbury'de resmi eğitimini tamamlarken, Feride tamamen yatılı bir Fransız mektebinde kurumsal eğitim almıştır. Bu durum yukarıda Abrams, Bakhtin ve Lukacs'ın Bildungsromanın eğitim yönünü vurgulamaları ile paralellik göstermektedir. Ayrıca *David Copperfield* ve *Çalığışu* romanları yukarıda Howe, Buckley ve Golban'ın Bildungsroman için ortaya attıkları görüşlere uygunluk gösterir. Bu üç eleştirmenin yaklaşımlarının ortak noktası, üçünün de romanın kahramanı üzerine odaklanmalarıdır. Her üç eleştirmen de kahramanın çocukluğundan yetişkinliğine kadar başından geçen hadiseler ve onun bu süreçte yaşadığı sıkıntılara ve en nihayetinde kahramanın içinde bulunduğu toplumda ve aile yaşamında elde ettiği başarıya vurgu yapmaktadır. Onların yukarıda Bildungsroman kahramanı için belirttikleri özellikleri ve durumları bu çalışmaya konu olan eserlerin kahramanları üzerinde görmek mümkündür. Her iki kahraman da taşra olarak nitelenen küçük kasabalarda dünyaya gelmişlerdir. Hem David hem de Feride küçük yaşta anne ve babasını kaybetmiştir. David üvey babası ile sorun yaşadığı için yatılı okula verilirken, Feride kimsesi olmadığı için yatılı okula gitmiştir. David küçük yaşta üvey babası tarafından çalışması için Londra'ya gönderilirken, Feride nişanlısı Kâmran ile yaşadığı sorun sebebiyle ilk olarak romanda B. olarak belirtilen şehre gider. David bir muhasebe bürosunda bir süre çok sıkıntılı bir iş hayatından sonra halasına sığınır. Betsey hala ve onun yardımcısı Mr. Dick, David'e sahip çıkarlar ve yarım kalan eğitimini tamamlamasına ve iyi bir hayat

sürmesine fırsat verirler. Diğer taraftan, Feride için işler bu kadar kolay olmamıştır. Feride mesleğinden ve güzelliğinden ötürü birçok zorlukla karşılaşmış ancak hiç bir durumda -romanın sonunda çok hastalanıp mesleğinden ihraç edilme durumuna düşünce yaşlı doktorun ona sahip çıkması durumu hariç- hayat mücadelesinde pes etmemiş ve ayaklarının üzerinde durabilmeyi başarmıştır. David halasının yardımı ile iyi bir mesleki kariyere sahip olmuş ve romanın sonunda herkesçe tanınan çok ünlü bir yazar olmuştur. Feride ise romanın sonunda ona yardım eden ihtiyar doktor ile alakalı bir iftiraya uğramış ve bunun sonucunda öğretmenliği bırakmıştır. Ne var ki, kocası olan ihtiyar doktor onun için bir yetimhane açar ve Feride buranın müdiresi olur. Ayrıca duygusal yönden hem David hem de Feride çeşitli sınavlara tabi tutulurlar. David ilk olarak küçük Emily'i sever ancak onu Mr. Peggotty'nin evinde kalan Ham'a ve daha sonra en yakın arkadaşı Steerforth'a kaptırır. Daha sonra stajını yaptığı büronun ortağı Mr. Spenlow'un kızı olan Dora'ya âşık olur ve onunla evlenir. Ancak Dora kısa bir süre sonra hastalanarak yaşamını yitirir. Bunun üzerine David, uzun yıllardır hem can dostu hem de ona her konuda sahip çıkan Agnes'i sevdiğini fark eder ve romanın sonunda Agnes'la evlenerek mutlu olur. Benzer durum Feride için de geçerlidir. Feride, belirtildiği üzere, Kâmran ile nişanlanmış ancak onun başka bir ilişkisini öğrenince evlenmekten son anda vazgeçerek İstanbul'u terk etmiştir. Ne var ki Feride'nin Kâmran'a olan sevgisi hiçbir zaman bitmemiş ve romanın sonunda, hem Feride'nin doktor kocası hem de Kâmran'ın eşi vefat edince, ikisi bir araya gelerek evlenmişler ve mutlu olmuşlardır. Böylece *Çalığısu* romanı farklı bir kültürün ve dönemin edebiyat anlayışının eseri olmasına karşın, tematik yönden -gelişim, eğitim ve oluşum romanı olarak da nitelendirilen ve *David Copperfield* romanının da bir parçası olduğu- Batı edebiyatında Bildungsroman türü özelliklerine büyük ölçüde sahip olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Abrams, M. H. (1999). *A Glossary of Literary Terms*. Boston: Heinle & Heinle.
- Aytaç, G. (2013). *Karşılaştırmalı Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Bakhtin, M. (1986). The Bildungsroman and Its significance in the History of Realism (Toward a Historical Typology of the Novel). *Speech Genres and Other Late Essays*. (Çev. M. Holquist & C. Emerson, C. Austin). United States of America: University of Texas Press.
- Baldick, C. (2001). *The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms*. Oxford: Oxford University Press.
- Boes, T. (2006) Modernist Studies and the Bildungsroman: A Historical Survey of Critical Trends. *Literature Compass*, 3(2). England: Blackwell Synergy.
- Buckley, J. H. (1974). *Season of Youth: The Bildungsroman from Dickens to Golding*. Cambridge, Mass: Harvard University Press.
- Dickens, C. (2000). *David Copperfield*. Ware: Wordsworth Classics.

- Gavin, A. (2000). Introduction. *David Copperfield*. By Charles Dickens. United Kingdom: Wordsworth Classics.
- Golban, P. (2003). *The Victorian Bildungsroman*. Kütahya: Dumlupınar Üniversitesi Yayınları.
- Güntekin, R. N. (1997). *alıkuşu*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Howe, S. (1930). *Wilhelm Meister and His English Kinsmen: Apprentices to Life*. New York: Columbia University Press.
- Jeffers, T. L. (2005). *Apprenticeships: The Bildungsroman from Goethe to Santayana*. New York, N.Y: Palgrave Macmillan.
- Lukács, G. (1985). *Roman Sanatı*. (ev. S. Ümran). İstanbul: Say Kitap Pazarlama.
- Maynard, J.R. (2002). The Bildungsroman. *A Companion to the Victorian Novel*. (P. Brantlinger & W.B (Eds.). Thesing, Oxford, UK: Blackwell.
- Moretti, F. (1987). *The Way of the World: The Bildungsroman in European Culture*. London: Verso.
- Stein, M. (2004). *Black British literature: Novels of transformation*. Columbus: Ohio State University.